

TEZAURUL MONETAR DE LA DUȘEȘTI, SEC. XVII.

(Contribuții la studiul circulației monetei de argint în Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII).

DE

E. CHIRILĂ, N. TAUTU

Tezaurul pe care-l discutăm în articolul de față a fost descoperit în ziua de 10 septembrie 1970 de către locuitorul Florian Gliță, cu ocazia aratului în partea de hotar numită „Beleasca“ a satului Dușești, jud. Bihor. Tezaurul se compune din 54 piese de argint, depozitate probabil într-o pungă de piele sau într-o bucată de pînză¹, care s-a distrus în decursul timpului; de pe locul descoperirii n-au apărut nici un fel de fragmente de vas sau de alt recipient.

Cele 54 de monete sînt emise în Polonia și Ungaria; ele se păstrează în colecția Liceului Industrial Oradea. Iată lista lor:²

¹ Tezaurile monetare depozitate în pungi de piele sau bucăți de pînză nu sînt cu totul rare în Transilvania: alături de tezaurul de la Pozmuș (E. Chirilă — St. Dănilă, *Tezaurul monetar de la Pozmuș, sec. XVI*, în *TezMon*, pp. 7—13 și Cetatea Veche. (E. Chirilă — N. Șteiu, *Tezaurul monetar de la Cetatea Veche, sec. XV—XVI*, în *TezMon*, pp. 15—20) depozitate în cîte o bucată de pînză, se poate menționa tezaurul de la Iacobi (E. Chirilă — Z. Milea, *Tezaurul de la Iacobi, sec. XV—XVII*, în *Apulum*, VI, 1967, pp. 289—307) depozitat într-o pungă de piele din care s-a păstrat o bucată purtînd urmele monetelor.

În lucrarea de față folosim următoarele abreviațiuni:

H—C = *Catalogue de la Collection des Médailles et Monnaies polonaises du comte Emeric Hutten — Czapski*, vol. I—II, St. Petersburg — Paris, 1871—1872; vol. III, St. Petersburg — Cracovia, 1880; vol. IV, Cracovia, 1891.

U = E. Unger, *Magyar Éremhatározó. Újkor*, fasc. II, Budapesta, 1958.

Gumowski = M. Gumowski, *Handbuch der polnischen Numismatik*, Graz, 1960.

Schrötter = Fr. Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin — Leipzig, 1930.

Tez Satu Mare = Tezaure monetare din județul Satu Mare, Oradea, 1968.

TezMon = Tezaure monetare din nordul Transilvaniei, Cluj, 1970

Tez Maramureș = E. Chirilă — A. Socolan, *Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului județean Maramureș, Baia Mare* 1970.

Münzen Sighișoara = E. Chirilă — N. Gudea — Gh. Moldovan, *Münzen aus der Sammlung des Museums der Stadt Sighișoara, Sibiu*, 1972.

I. Polonia

Sigismund III (1587—1632)

1. Piesă de șase groși, 1623. Cf. II —C, I, 1458, dar pe revers GROS . . .

Ioan Cazimir (1649—1668)

2. Piesă de șase groși, 1660. II —C, IV, 9814.
3. Idem, 1662. II —C, I, 2207.
4. Idem, 1662. II —C, I, 2216.
5. Ort, 1668. II —C, I, 2328.

II. Ungaria

Toate piesele ungurești poartă pe revers siglele K —B.

Leopold I (1657—1705)

6. Piesă de 15 creițari, 1664. Cf. U, 474.
7. Piesă de șase creițari, 1668. Cf. U, 498.
8. Idem, 1673. Cf. U, 498.
9. Piesă de 15 creițari, 1674. Cf. U, 474.
- 10—13. Idem, 1675. Cf. U, 474.
- 14—15. Idem, 1676. Cf. U, 474.
- 16—21. Idem, 1677. Cf. U, 474.
- 22—27. Idem, 1678. Cf. U, 476.
28. Idem, 1679. Cf. U, 476.
- 29—33. Idem, 1680. Cf. U, 476.
- 34—37. Idem, 1681. Cf. U, 476.
- 38—42. Idem, 1682. Cf. U, 476.
- 43—44. Idem, 1683. Cf. U, 476.
- 45—48. Idem, 1684. Cf. U, 476.
49. Idem, 1688. Cf. U, 478.
50. Idem, 1689. Cf. U, 478.
51. Idem, 1690. Cf. U, 478.
52. Idem, 1692. Cf. U, 480.
- 53—54. Idem, 1693. Cf. U, 480.

Tezaurul se compune deci din patru piese de șase groși, două de șase creițari, 47 de piese de 15 creițari și un ort.

Din cele ce urmează prezentăm concis câteva date în legătură cu piesele din tezaur.

Piesa nr. 1 este emisă la Bydgoszcz (Bromberg) unde, în această vreme, se află monetăria cea mai activă din Polonia.³

Piesele nr. 2—4 sînt și ele, ca și piesa nr. 1, piese de șase groși, a căror baterie este reluată după 1650, dar în proporții masive abia după 1660⁴. În 1627 dieta poloneză oprișe emiterea de monete mai mici decît ducatul sau talerul⁵.

Piesa nr. 5 este un ort, valorînd 18 denari, așa cum indică cifra 18 de pe revers.

Piesele nr. 2 și 5 poartă pe revers inițialele TL—B iar piesele 3—4 inițialele A—T, designînd, respectiv, pe monetarii Titus Livius Boratini și Andreas Timpf⁶.

Piesele ungurești sînt emise toate la Kremnica (Kremnitz-Bergstadt), după cum indică siglele K—B, de pe revers. Cu excepția pieselor nr. 7—8, de șase creițari, celelalte piese sînt de 15 creițari, deci 1/6 taler, a căror emitere este în legătură cu necesitățile de plată creiate de război⁷.

Cea mai veche monetă din tezaur este emisă în 1623, iar cea mai recentă în 1693, ceea ce datează și îngroparea tezaurului, care a avut loc în acest din urmă an, din cauza stării de nesiguranță creiată de ocuparea Transilvaniei de către austrieci.

Compoziția tezaurului este caracteristică pentru tezaurele transilvane de argint acumulate spre sfîrșitul celei de a doua jumătăți a secolului XVII⁸. Într-adevăr există diferență în compoziția tezaurelor transilvane acumulate în a doua jumătate a secolului XVII, după cum ele au fost acumulate între 1650—1675/1680 sau după această dată, diferențe care sînt în legătură cu situația politică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului XVII.

Intervalul dintre 1650—1700 se împarte de fapt în două perioade: A) Perioada în care Transilvania este principat independent; B) Perioada în care

³ G u m o w s k i, p. 48.

⁴ *Ibidem*, pp. 57, 59—62.

⁵ *Ibidem*, p. 44.

⁶ *Ibidem*, pp. 57, 59,—62.

⁷ În legătură cu aceste piese vezi Schrötter, s. v. Fünfszehenkreuzer, Fünfböhrer, Sechsteltaler; asupra rolului lor vezi deasemeni E. C h i r i l ă — M. Z d r o b a, *Tezaurul monetar de la Terebești, sec. XVII*, în *Tezaure Satu Mare*, p. 111.

⁸ În legătură cu circulația monetară în Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII vezi E. C h i r i l ă — V. L u c ă c e l, *Două tezaure monetare din județul Sălaj, sec. XVII*, în *TezMon*, în pp. 73—77; E. C h i r i l ă — A. S o c o l a n, *Tezaurul monetar de la Arduzel, sec. XVII*, în *Tez Maramureș*, pp. 44—59; T. B a d e r, *Tezaurul monetar de la Rătești, sec. XVII*, în *Tez Satu Mare*, pp. 83—98; E. C h i r i l ă — D. I g n a t, *Tezaurul feudal de la Gurba, Oradea*, 1967; Gh. A n g h e l, *Tezaurul monetar din secolul al XVII-lea de la Răscruți*, în *Apulum*, VI, 1967, pp. 393—417; E. C h i r i l ă — M. Z d r o b a, *Tezaurul monetar de la Terebești, sec. XVII*, în *Tez Satu Mare*, pp. 99—119; E. C h i r i l ă — E. D u m i t r a ș c u, *Tezaurul monetar de la Oradea, sec. XVII*, în *Apulum*, X, 1972, pp. 755—758; vezi de asemeni E. C h i r i l ă — I. C h i f o r, *Tezaurul monetar de la Aruncuta, sec. XVII—XVIII*, în *TezMon*, pp. 81—91; Fr. P a p — I. W i n k l e r, *Tezaurul monetar de la Ville Satu Mare*, în *Tez Satu Mare*, pp. 121—130; Gh. A n g h e l — A. H o p ă r t e a n, *Un tezaur feudal din sec. XVII—XVIII de la Ploșcoș*, în *Apulum*, VIII, 1971, pp. 109—119; E. C h i r i l ă — I. C h i f o r, *Tezaurul monetar de la Diviciori, sec. XVII—XVIII*, în *TezMon*, pp. 97—107; E. C h i r i l ă, *Contribuții la studiul circulației monetei de argint în Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII*, în *Apulum*, XI, 1973.

Transilvania este ocupată de austriecci. Cea de a doua perioadă se încheie prin consolidarea definitivă a cuceririlor austriece din răsărit și prin anexarea Transilvaniei la Austria, confirmată prin pacea de la Karlowitz în 1699. Această diviziune în timp se reflectă, așa cum s-a mai spus, și în compoziția tezaurelor monetare.

Până pe la 1675—1680 stocul de bază în ce privește moneda măruntă și mijlocie de argint continuă să fie reprezentat prin tradiționala monetă poloneză care, încă de pe la mijlocul secolului XVI⁹, are un rol esențial în circulația monetară din principatul transilvan. Alături de aceasta rămân în circulație emisiuni mai vechi transilvane, în special din prima jumătate a secolului XVII, mai ales groși mari emiși de Bethlen, precum și piese ungurești. Imaginea circulației monetare din primele decenii ale jumătății a doua a secolului XVII este completată de prezența pieselor de 1,5 groși (Dreipöcker) poloneze, prusiene, de Riga, Elbing și, rare ori, din Livonia. În linii mari, circulația monetară în aceste decenii prezintă caracteristici care țin de cele ale circulației monetare din prima jumătate a secolului XVII¹⁰.

O schimbare radicală în compoziția numerarului de argint care circulă în Transilvania se petrece în jurul și după anii 1680, odată cu creșterea influenței austriece în Transilvania și după pătrunderea austrieccilor în acest principat¹¹: alături de moneda austriacă propriu-zisă și cea ungurească își face apariția în cantități masive moneda de argint din principatele germane și, în general, din vestul Europei, reprezentată mai ales prin piese de 1/3 taler, 2/3 taler și uneori, prin piese mai mici.

Moneda austriacă propriu-zisă și cea ungurească este reprezentată masiv prin piesele de 15 creițari, la care se adaugă, în cantități mai mici, piesele de șase creițari. După cum s-a mai spus, piesele de 15 creițari au fost create din necesități de război¹². După 1685 asistăm la o adevărată invazie în Transilvania a acestor piese.

Alături de situația politică, la aspectul circulației monetei de argint în Transilvania în toată jumătatea a doua a secolului XVII contribuia și faptul că principii transilvăni emit foarte puțină monetă mică și mijlocie de argint sau nu emit deloc. Iată lista emisiunilor monetare din Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII¹³:

Gheorghe Rákóczi II (1648—1660) emite piese de un denar, 1/2 gulden, un gulden, un taler și doi taleri în monetăriile de la Baia Mare, Alba Iulia și Cluj.

Francisc Rhedei (1657—1658) nu emite monetă.

Acațiu Barcsay (1658—1660) emite piese de un gulden și un taler la Cluj, Sibiu, Brașov și Sighișoara.

⁹ În legătură cu circulația monetei de argint în Transilvania în secolul XVI, vezi *Der Münzhort von Șeica Mică, 16—17. Jh.* în *Münzen Sighișoara*, p. 41 sqq.

¹⁰ În legătură cu circulația monetei de argint în Transilvania în prima jumătate a secolului XVII vezi *Der Münzhort von Mălincaș, 17. Jh.* în *Münzen Sighișoara*, p. 63 sqq.

¹¹ Cu deosebire concludente în acest sens sînt tezaurele de la Rătești, Gurba, Răscruci, Terebești, Oradea. Vezi nota 8.

¹² Vezi nota 7.

¹³ După O. I l l e s c u, *Moneda în România*, București, 1970, pp. 44—45.

Ioan Kemény (1661–1662) emite piese de un gulden, un taler și doi taleri la Cluj și Sighișoara.

Mihail Apaffy (1661–1690) emite piese de șase și 12 denari, un gulden, un taler, 1,5 și doi taleri la Sibiu, Brașov, Sighișoara, Făgăraș, Bistrița, Aiud și Alba Iulia.

Emerik Tököly (1690–1691) nu emite monedă de argint.

Leopold I emite piese de o poltură (1,5 creițari), trei și 15 creițari la Cluj și Sibiu.

După cum indică datele de mai sus, emisiunile de monedă mică și mijlocie de argint în Transilvania sînt extrem de reduse, ceea ce explică de ce ele sînt atît de slab reprezentate în tezaurele monetare.

După pătrunderea trupelor austriece în Transilvania, circulația monetară se resimte de starea de nesiguranță generată de prezența unor trupe străine pe teritoriul principatului, de rechizițiile, jafurile și excesivele sarcini fiscale care se abat asupra locuitorilor. Numărul tezaurelor îngropate după pătrunderea în Transilvania a acestor trupe, mai ales pînă pe la 1700, sînt o dovadă elocventă în acest sens.

După 1685 sînt vizibile eforturile Austriei de a-și impune propria monedă în Transilvania și de a elimina moneda neaustriacă din circulația monetară a principatului. Austria pregătește astfel terenul pentru integrarea principatului transilvan în sistemul său economic și monetar. Cu toate eforturile în acest sens, încercarea austriacă nu are rezultatul scontat. Analiza tezaurelor transilvane acumulate la începutul secolului XVIII¹⁴ confirmă acest lucru. Problema luptei pentru eliminarea monetei neaustriece din Transilvania și a supraviețuirii acestei monede în circulația monetară, în pofida eforturilor austriece, pînă în primele decenii ale secolului XVIII, constituie un capitol interesant din istoria economică și monetară a Transilvaniei, capitol care se cere cercetat cu atenție.

Cu aceasta ne încheiem considerațiile asupra tezaurului monetar de la Dușești, care confirmă odată mai mult faptele cunoscute în legătură cu circulația monetară în Transilvania și care ne-a oferit posibilitatea să prezentăm concis o privire de ansamblu asupra circulației monetei de argint în Transilvania în a doua jumătate a secolului XVII.

DER MÜNZHORT VON DUȘEȘTI, 17. JH.

Beiträge zum Studium des Umlaufs der Silbermünze in Siebenbürgen in der zweiten Hälfte des 17. Jhs.

Zusammenfassung

Besprochen wird ein aus 54 Silbermünzen bestehender Hort, der im Dorf Dușești, Bez. Bihor entdeckt wurde. Die Verfasser legen eine vollständige Münzliste vor (siehe auch Anm. 2 mit den Abkürzungen). Die Münzen waren in einem Lederbeutel oder einem

¹⁴ Vezi în acest sens tezaurele de la Aruncuța, Ploscoș, Diviciori. Vezi nota 8.

Leinwandstück eingegraben, das sich in der Erde zersetzte (bei Anm. 1 werden drei siebenbürgische Horte angeführt, die in einem Beutel oder Leinwandstück vergraben waren). Was die Münzarten betrifft, besteht der Hort aus vier polnischen Sechsgroschenstücken, einem polarischen Ort, zwei Sechskreuzer — und 47 Fünfzehnkreuzerstücke, geprägt in Kremnitz. Die Verfasser besprechen kurz die historischen Umstände, unter denen die einzelnen Münzen erschienen, die Münzstätten und Münzzeichen (Sigel).

Die Zusammensetzung des Hortes ist für die in den letzten zwei Jahrzehnten des 17. Jhs. gesammelten siebenbürgischen Horte charakteristisch. (Hinsichtlich der in Siebenbürgen in der zweiten Hälfte des 17. Jhs. angesammelten Silbermünzhorte, siehe Anm. 8 mit den neuesten systematisch untersuchten Funden).

Die Verfasser unterscheiden im Münzumlauf Siebenbürgens zwei Phasen, entsprechend den perioden, in denen Siebenbürgen autonomes Fürstentum war, bzw. von den Österreichern besetzt und hierauf annektiert wurde. Die erste Periode — etwa den Jahren 1650 — 1680 entsprechend — bewahrt die Merkmale des Münzumlaufs aus der ersten Hälfte des 17. Jhs. Der Grundstock der Münzen besteht aus polnischen Prägungen, zu denen siebenbürgische breite Groschen, einige wenige Prägungen aus Ungarn, sowie Dreipölker aus Preussen, Elbing und Riga kommen (bezüglich des Silbermünzumlaufs in Siebenbürgen in der erste Hälfte des 17. Jhs. siehe Anm. 10). Nach 1680 findet eine radikale Änderung im Silbermünzumlauf Siebenbürgens statt: zugleich mit dem Anwachsen des österreichischen Einflusses in Siebenbürgen und hierauf mit der Besetzung des Fürstentums bemerkt man eine wahre Invasion der österreichischen, der ungarischen, sowie der Münze aus den deutschen Fürstentümern. Diese Münze erscheint in Form von Fünfzehnkreuzerstücke, Sechstel-Drittel- und Zweidritteltalern, aber auch in kleineren Werten (besonders aufschlussreich sind die in Anm. 11 zitierten Horte; siehe auch Anm. 8).

Die Art des Münzumlaufs in Siebenbürgen *in der ganzen zweiten Hälfte des 17. Jhs* wird auch dadurch bestimmt, dass die siebenbürgischen Fürsten entweder sehr wenig oder gar keine Silbermünze prägen (siehe Anm. 13). Dieses Phänomen tritt schon im 16. Jh. in Erscheinung (hinsichtlich des Münzumlaufs in Siebenbürgen im 16. Jh. siehe Anm. 9).

Der Aspekt des Münzumlaufs in Siebenbürgen nach 1680/1685 leidet gleichfalls unter der durch die Anwesenheit fremder Truppen auf dem Gebiet des Fürstentums bedingten Unsicherheit, den Requisitionen und den schweren Fiskallasten, welche den Bewohnern auferlegt waren. Nach 1685 wird die Bemühung der Österreicher deutlich, die nichtösterreichische Münze aus dem Fürstentum auszuschalten und Siebenbürgen in Österreich-Wirtschafts- und Münzsystem einzugliedern. Diese Bemühungen hatten aber bis zu Ende des 17. Jhs. nicht den gewünschten Erfolg (siehe die Zusammensetzung der in Anm. 14 zitierten Horte; siehe auch Anm. 8).